

AZ AKADÁLYMENTESSÉG-TERMÉSZETŰ TÉRÉLMÉNYSZERZÉS SAJÁTÓSÁGAI UTAZÁSTUDOMÁNYI TÜKÖRBEN

FARKAS JÁCINT – CSÓKA LÁSZLÓ – RAFFAY ZOLTÁN

THE CHARACTERISTICS OF ACCESSIBILITY-NATURED SPATIAL EXPERIENCES,
IN THE MIRROR OF TRAVEL SCIENCE

Abstract

The aim of the paper is to present, in a philosophically and empirically verifiable way, the necessarily subjective aspects of the creation and transformation of the space giving home to human existence in the context of travel studies. This intellectual and practical human activity is called “handiness”: both a necessary condition and a driving force for our existence on Earth. In this paper, the authors contextualise the experiential and spatial needs of people with disabilities wishing to travel, compared to their ‘healthy’ counterparts, which show no real differences. Focusing on the travel management difficulties of travellers with accessibility needs, which basically fluctuate around under- or dis-information, the authors actively rely on an ancient “toolbox” of philosophy, already successfully integrated into their studies to date, to explore and analyse the problem and to formulate recommendations. The authors are convinced that this ‘methodology’ will deepen the thought and academic messages of travel studies and are aware that their approaches and the language of the world of philosophy is relatively far from the mainstream academic formulation. Woven into this contextual web, they also draw attention to the responsibility of online accommodation providers and distributors, and make suggestions for making the seemingly paradoxical individual needs for space and building use mappable.

Keywords: accessibility, space experience, online distribution of accommodations, communication, responsibility

Bevezetés

Mindenekelőtt megjegyezzük: az elmúlt évek során e tanulmány szerzői egyre elmélyültebb vizsgálódásokat folytattak az akadálymentesítés és az akadálymentesség paradigmáinak megalkotása, alátámasztása és azok tudományos közösség által történő befogadása érdekében. Ezt mindenekelőtt egy olyan nemhierarchikus jellegű, új(szerű) fogalmi „hálóba” szöve igyekszünk megvalósítani, amely kifejezetten felhívja a figyelmet például az akadálymentesség eszményének természetes emberi jellegére, leválasztva azt az akadálymentesítés technológiai jellegű, materiális megközelítéséről, ami kifejezetten a fogyatékossgal élő emberek kizárólagos szükségleteként került be a köztudatba. A tanulmányunk címe is ezt a célt szolgálja, azaz: az akadálymentesség mint természetes lét-komponens jelenik meg számunkra.

Egyértelműen fogalmazva: meglátásunk szerint az ember és az általa megalkotott közösségek története egyben az akadálymentesség históriája is (FARKAS J. et al. 2022a, 2022b, 2022e, 2023). Mint ahogy eddigi munkáink, e vizsgálódásunk elméleti kerete is elsősorban hermeneutikai, élet- és buddhista ürességfilozófiai jellegű. Ezt „egészíti ki” az empirikus fókuszú kutatásaink bemutatása, amelyek nem „direkt” vagy folytonos módon kapcsolódnak az elméleti (bölcseleti) kerethez. A tanulmány elméleti jellegű „elemeiben” szereplő adatok és elemzések kapcsolódási pontjai többek között az akadálymentesség és az akadálymentesítés nem vagy kevésbé mérhető értelmezési és sze-

mélyes dimenzióit igyekeznek körülhatárolhatóbbá tenni. Vagyis, a kutatás empirikus fejezetében azokra a problémákra igyekszünk fókuszálni és adatokat gyűjteni, illetve csoportosítani, amelyek a személyes jellegű akadálymentesség és akadálymentesítés megvalósulásának nehezen mérhető „világába” kalauzsolnak el bennünket. Az Európai Bizottság „*Economic impact and travel patterns of accessible tourism in Europe*” című jelentése (European Commission 2014) megerősített bennünket a személyes jellegű – sok esetben nem standardizálható – akadálymentességi feltételek elmélyültebb bölcseleti és empirikus vizsgálatainak szükségességét illetően.

Több kritikát kaptunk az elmúlt időszakban, miszerint filozófiai keretű munkáinkban a két fő komponens (elmélet és empíria) nehezen illeszthető össze. Így a jelen tanulmányunk esetében is megjegyezzük, hogy ezzel együtt a filozófiai és hermeneutikai megalapozottság lesz a domináns a mondanivalónk alátámasztása tekintetében, már ami az akadálymentesség és az akadálymentesítés közötti rokonságra és különbözőségekre vonatkozó megállapításaink elméleti kereteit illeti. Ez a vizsgálódási és szövegalkotási mód nem ismeretlen a jelenkori akadémiai kutatások és publikációk világában. Gondolunk itt például Paul Ricoeur *Hermeneutics and the Human Sciences. Essays on Language, Action and Interpretation* című munkájának a magyarázat és az értelmezés közti viszonyra vonatkozó koncepciójára (RICOEUR, P. 2016). E két látszólag eltérő értelemadási út a francia filozófus szerint szinkronba hozható, és ez éppen a humán tudományok elméleti és empirikus megközelítési módjainak komplex és komplementer együtt értelmezése által érhető meg és igazolható. Vagyis az empirikus kutatások – értve itt elsősorban a kvantitatív jellegűeket – a létezésjelenségek magyarázatához adnak „számszerűsíthető fogódzókat”, míg a filozófiai jellegű megállapítások létezésünk értelmezési dimenzióit mélyítik, illetve színesítik.

A két látszólag ellentétes „létezésanalitika” ugyan jól kiegészítheti egymást, ez azonban egy megszokottól eltérő szellemi erőfeszítés megtételét feltételezi. Hasonlóan a Dharma-kírti által javasolt és alkalmazott értelmezési módhoz, amely a nyugati kultúrkörben előszeretettel alkalmazott „területkijelölés” és lehatárolás feloldásaként a vizsgált létezésesemény (esetünkben az utazástudomány területének) körbejárásán túl az abba történő kontextuális belemerülést is elengedhetetlennek tartja annak érdekében, hogy ne csak adatszerű ismeretekkel rendelkezünk a vizsgálat alá vont létezéseseményről. Így a filozófiai tematikájú tanulmányelemek nyelvezete is magától értetődő módon eltér az alapvetően empirikus kutatások ismeretanyagára épülő és arra igényt tartó főáramú tanulmányok kifejezőmódjától. Hans-Georg Gadamer ekképpen fogalmazza meg az általunk is képviselt és alkalmazott bölcseleti megközelítésmódot, annak mintegy a lényegét megragadva: „Az alábbiakat arra tett kísérletként tekintsek érvényesnek, hogy a gondolat görög klasszikusait ez egyszer másként olvassuk: ne a modernség kritikai fölényéből kiindulva, amely modernség úgy hiszi, hogy egy végtelenül kifinomult logika birtokában túlhaladta a régieket, hanem ama meggyőződés alapján, hogy a «filozófia» változatlanul eseményszerűen megütköztető tapasztalata maradt az embernek, ami őt mint embert kitünteti, s hogy ebben nincs előrelépés, hanem csak részesülés. Hogy ez még egy olyan civilizációra is érvényes, amelyet, miként a miénket, a tudomány alakított ki – hihetetlenül hangzik, és mégis, számomra igaznak tetszik.” (GADAMER, H-G. 2000, 13). A hermeneutikai jelleg esetünkben ennek nyomán azt is jelenti, hogy az általunk vizsgált, alapvetően térhasználati jellegű – annak akadálymentességre és/vagy akadálymentesített mivoltára vonatkozó információk hitelességére is fókuszáló – létezésaspektusok megértésére, értelmezésére és elemzésére törekszünk. Ennek megfelelően a közölt adatok (mind a szubjektív, mind az objektív tények) a hermeneutika, és nem az empirikus bizonyítás célját szolgálják. Ebben az ismert nyugati elődök: Epikurosz, Epiktétosz, Martin Heidegger, Karl Jaspers,

Hans-Georg Gadamer, és a kevésbé ismert keleti Nágárdzsuna, Dharmakírti, Csandrakírti és mások nyomait követjük, akik Alfred North Whitehead-hez hasonlóan kiemelték a konkrét példa szerepét, amelyre koncentrálnak, az ő módszerüket követve lehetővé válik egy három- vagy többdimenziós vizsgálódás – ami azt jelenti, hogy egy pontszerű esemény origója körül a tér minden irányában feltérképezhetjük a kapcsolódási pontokat. Emellett az empirikus vizsgálataink eredményeit összefoglaló fejezetben a tudományos igényesség kritériumait szem előtt tartva igyekszünk megteremteni és igazolni a filozófiai jellegű megállapításaink „objektív” alapjait is. Mindezek nyomán az is határozott, a társadalomföldrajzi kutatásokat és az utazástudományt támogató célunk, hogy felhívjuk a figyelmet mindannyiunk sokkal differenciáltabb felelősségére az utazástudomány, az utazásszervezés és -megvalósítás területein, kiemelt figyelemmel a szállásdisztribúciós portálok közösségi felelősségvállalás területén feltárt hiányosságaira. Ez az egyéni és közösségi együttműködésre alapozott előrelépés a főáramú társadalmi, gazdasági, illetve tudományos dimenziókban a jelenleg tapasztalható „alapszinttől” való minőségi elmozdulást is eredményezni fogja reményeink szerint (FARKAS, J. 2022).

Meggyőződésünk szerint az akadálymentesítés egy alapvetően technológiai jellegű létkörnyezet-átalakítási mód, amely az ember alapvető létfenntartási és fejlődési karakterének elengedhetetlen eleme (FARKAS, J. et al., 2022c), s ezt nem csak mi önkényesen állítjuk, hanem például GEHLEN, A. (1976), KROPOTKIN, P. A. (1902) és bizonyos értelemben maga Darwin is megerősíti (LEIBOWITZ, L. 1969; CLUTTON-BROCK, T. et al. 2009). Ezt azért tartjuk fontosnak már az elején tisztázni, mert meggyőződésünk, hogy az akadálymentesítés és az akadálymentesség egylényegű, bár a létezési megnyilvánulásaik különböző módon aktualizálódnak. Vagyis szubjektív megítélés alá esik mindkét fogalom értelmezési tartománya. Alapvetően az akadálymentesítés asszociatív a fogyatékosokkal élő embereknek esetünkben a turisztikai szolgáltatásokhoz történő hozzáféréseinek fizikai megvalósulását jelenti az esetek döntő többségében (GRECO, G. M. 2018; FRANCIS, L. – SILVERS, A. 2016). Holott például a babakocsi használó szülők és hozzátartozók közel hasonló épített környezeti át-, illetve kialakításokat igényelnek, mint a mozgásukban állandóan akadályozott embertársaink. Ha ezt a kört tovább tágítjuk, például az „ezüst generáció” utazni vágyó tagjainak széles csoportjával, nyilvánvalóvá válik mindenki számára: az akadálymentesítés e nagyon szűken értelmezett kivitelezési módjai sokkal, sokkal több embertársunk számára teszik (tennék) lehetővé az élményekkel teli élet és utazás lehetőségét (MICHALKÓ, G. 2023).

Az akadálymentesség (deep accessibility) és az akadálymentesítés (technical accessibility) hermeneutikájáról

És itt érünk el a tanulmányunk centrális témájához: az akadálymentességi igénnyel bíró utazók utazásszervezési nehézségeihez, amelyek alapvetően az alul- vagy dezinformáltság körül fluktuálnak. Immáron több évtizedes tendencia az utazás világában, hogy az utazás mint létforma egyik alapfeltétele, hogy az érintett emberek önmaguk váltak képessé e tevékenység online megszervezésére a teljes szolgáltatás-spektrum tekintetében (AYAZLAR, R. A. 2014). Ez értelmezhető egyfajta akadálymentességi és akadálymentesítési szemlélet megvalósulásának „eseteként” is. Itt a teljesség igénye nélkül összefoglaljuk a két említett fogalom és gyakorlat közötti különbséget (FARKAS, J. et al. 2022c), annak érdekében, hogy az ezt követően kifejtésre kerülő online szolgáltatói felelősség és az ezzel összefüggő kommunikációs akadálymentesség gondolatvilága tisztábban legyen értelmezhető.

Mint említettük, az akadálymentesítés egy technikai-technológiai jellegű környezet-átalakítási mód, amely, bár látszólag a modern ember találmánya, az általunk javasolt megközelítési módban viszont egy természetes emberi igény és attitűd, az emberré válás máig is tartó folyamatának egyik mozgatórugója. Azonban ez csak abban az esetben fedí a bölcséleti jellegű valóságot, ha ennek a tevékenységnek a szellemi komponensét is figyelembe vesszük és a vizsgálódásunk górcsőve alá helyezzük. Ez az összetevő pedig nem más, mint az akadálymentesítés elengedhetetlenségét felismerő emberi tudat szellemi konstrukciós képessége, vagyis az akadálymentességre törekvés eszméje (JASPERS, K. 2008). Elérkezünk a filozófiai jellegű vizsgálódásunk, vagy ha úgy tetszik, utazásunk egy rendkívül élménydús és éppen ezért sok kreativitást elősegíteni képes vidékére (BERGSON, H. 2007), vagyis a potencialitások és aktualitások világába, amely úgy az arisztotelészi, mint az általunk gyakorta idézett és elemzett nágárdzsunai (Nágárdzsuna 2. századi buddhista filozófus, az ürességfilozófia megalapítója; hazájában második Buddhaként tisztelik) ürességfilozófia kedvelt „létértelmezési” dimenziója (FEHÉR J. 1997; ARISZTOTELÉSZ 1936). Azaz, miként transzformálódik át például az emberi képzelőerő „energiája” a mindennapok cselekvéseivé és eszközeivé, úgy is, mint ami a bennünket körülvevő, többek között otthont és élményeket is adó és biztosító fizikai tér gyakorlati (át)alakításának gyakorlatába is konkrétan átültethető. Triviálisan egyszerű példa erre egy majdan megépülő ház – vagy esetünkben: leendő szálláshely –, amely a fizikai üres tér egy meghatározott pontjának körülhatárolásával, majd a szerkezet megalkotásával tulajdonképpen „körülöleli” a tér ürességét, azaz az ürességtermészet ebben az értelmezésben szó szerint fizikailag értelmezhető és igazolható (VÉGH J. 2023).

Mint tudjuk, a valóságot mindkét filozófus mester, Nágárdzsuna és Dharmakirti, folyamatként értelmezte, és ennek alaptermészete magától értetődő módon az állandó változás. Megjegyezzük, a nágárdzsunai ürességfilozófia antiszubsztanciális, míg az arisztotelészi az önvalóság meglétére épül. Azonban, ha nyitott hermeneutikai tudattal olvassuk és értelmezzük a nagy görög bölcselelő Metafizika című művét (ARISZTOTELÉSZ 1936), több helyen is találunk utalást arra, hogy a lét folyamatjellege okán tartja szükségesnek a szerző bevezetni és alkalmazni a szubsztancia fogalmát, mintegy akadálymentességi jelleggel, tudván, hogy mi emberek rendkívül nehezen tudunk alkalmazkodni a szüntelen változáshoz (JASPERS, K. 1975). A változás pedig egyszerűen megfogalmazva a potencialitások aktualizálódásának cirkuláris folyamata (MAROSÁN, B. P. 2004). Azonban az emberi létezésben gyakorta megjelenik a felejtés aspektusa, ami ezen potencialitás–aktualizálódás körforgás feledésbe merülését is jelenti (HEIDEGGER, M. 2019).

Így jutottak a szerzők vizsgálódásaik során arra a következtetésre, hogy az akadálymentesítés és az akadálymentesség folyamatjellegét közösségi és egyéni szinten is tulajdonképpen elfelejtettük, és mára szinte kizárólag a létkörnyezetünk fizikai átalakításaként, alapvetően egzisztenciális értelemben fogyatékosá tettük a két fogalom és gyakorlat létezésvilágát. E gondolatvilág Martin Heidegger és Karl Jaspers filozófiájában egyaránt explicit és implicit módon is fellelhető, gondolunk itt a létfelejtés, a kéznél lévő és a kézhezálló tárgyak közötti különbségre (FARKAS J. – RAFFAY Z. 2023, HEIDEGGER, M. 1945), illetve Jaspers egzisztenciális felejtés fogalmkörére (JASPERS, K. 2003; FEHÉR J. 1997).

Mint láthatjuk, az általunk javasolt új paradigmák bölcséleti beágyazottsága rendkívül megalapozott, hiszen ez esetben mi csak a két meghatározó jelentőségű német gondolkodó ránk hagyományozott szellemiségének tárházából idéztünk, de tudjuk, hogy a buddhista ürességfilozófia vagy akár a Kropotkin nevével fémjelzett kölcsönös segítség mint evolúciós „mozgatórugó” egyaránt mélységeiben foglalkozik az ember és a létezőkörnyezete viszonyrendszerével (FEHÉR J. 1997; KROPOTKIN, P. A. 1902). Ezek értelmében a humán

karakter meghatározó elemének tekintik az organikus létviszonyulás felejtéséből adódó akadálygeneráló mivoltunkat (FARKAS J. et al. 2022a).

Ezen gondolati ívek mentén továbbhaladva bízunk benne, már körvonalazódik a jelenlegi tanulmányunk magjának tekinthető akadálymentesség és akadálymentesítés közötti összefüggés és ezzel együtt a jelentős különbség is.

Az akadálymentesség utazástudományi és életfilozófiai olvasatai

Korunk egyik meghatározó filozófusa, BYUNG-CHUL, HAN (2020) rendszeresen és rendkívül következetesen felhívja a figyelmet az emberi társadalmak „túltechnologizált” természetére, az ebből fakadó konformizmusra és a szellemi színvonal mindezekből is származtatható exponenciális visszaesésére. Mint ahogyan arra is, hogy – az előző megállapítással egyetemben elsősorban a világ nyugati féltekéjén élő emberekre gondolva – az utazás létformává válása is az esetek többségében szegényíti a belvilágunkat (GONDA T. 2016; BYUNG-CHUL, H. 2020), mivel, például, a saját terminológiánkat használva, a desztinációk eléréséhez és az ott tartózkodáshoz szükséges anyagi természetű javak előteremtése egyre nagyobb erőfeszítést igényel, látva a világunkban zajló gazdasági, egészségügyi és geopolitikai nehézségek által generált létbizonytalansági tényezők sokaságát (MICHALKÓ G. 2023; CSAPÓ J. – VÉGI SZ. 2021). A magunk részéről a hátráltató, illetve nehezítő tényezők közé soroljuk a szállásadók és a leendő ügyfelek közötti, tulajdonképpen áthidalhatatlan, virtuális szakadékból adódó információs zajt, illetve ennek komponenseit. Ezek közül az akadálymentesség és akadálymentesítés kommunikációs „milyenségeire” helyezük a hangsúlyt.

Elsősorban arra fókuszálunk, hogy elemezzük és bemutassuk az akadálymentesítés világának egyik elengedhetetlen területét, vagyis a személyes jellegű igények partvidékét. E helyen megjegyezzük, a félreértések elkerülése végett, a személyre szabottság (a marketing szóhasználatával élve: perszonalizáció) százszázalékos mértékben az élet egyetlen területén sem valósítható meg, de, mint látni fogjuk, az általunk vizsgált szállásközvetítő oldalak akadálymentesítési és akadálymentességi kommunikációja és annak milyensége még a minimális személyes igények kiszolgálására való törekvések terén is legfeljebb felszínesnek nevezhető. Az alábbiakban ezzel a személyes jellegű, filozófiai szempontból is jól vizsgálható területtel részletesebben foglalkozunk, megjegyezzük azonban, hogy az ide vonatkozó bölcséleti jellegű megállapítások első olvasatra talán kevésbé tűnnek majd koherensnek az alapvető mondanivalónkkal, azonban az említett kommunikációs dimenzió tudományfilozófiai értelmezéshez elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk egy rövid, éppen ezért nem teljes körű elemzésrész beillesztését.

Évtizedek óta a turizmusszakma és ennek tudományos jellegű diskurzusai is integrálták a saját kommunikációs tereikbe és a kutatásaikba az akadálymentességre szoruló turisták társadalmi csoportját, illetve az itt fellelhető emberek „speciális” igényeivel való törődést (MEDARIC, Z. et al. 2021; PÉCSEK B. 2015). Azonban az esetek túlnyomó többségében azt láthatjuk, hogy a diskurzusok és vizsgálódások az utazás világának finansiális területére, vagy valamely fogyatékos-csoport „különlegességére” fókuszálnak. Jelezni kívánjuk, e megállapítás kritikai éle nem például a tudományos szaklapokban egyre nagyobb számban megjelenő írások szakmaiságára vonatkozik, sokkal inkább ezek „mélyfúrás”-jellegére, amely a főáramú kutatások egyik jellegzetessége. Azaz, az „objektivitásra” és ezáltal mérhetőségre törekvés tulajdonképpen lehetetlenné teszi a személyes jellegű megélelések tudományos értékűvé tételét.

Itt tartjuk szükségesnek röviden ismertetni Polányi Mihály személyes tudásra vonatkozó tudomány- és életfilozófiai jellegű, rendkívüli erejű téziseit (POLÁNYI M. 1994). Megjegyezzük, a tanulmányban a későbbiek során említésre kerülő fogyatékoságtudományi és gyógypedagógiai participációs modell mintegy filozófiai alapjaként tekintünk Polányi munkájára, azzal a kiegészítéssel, hogy a filozófus személyes tudásra vonatkozó vizsgálódásai és megállapításai az általunk bevezetni javasolt akadálymentességi paradigma elengedhetetlen szellemi talapzatát képezik. Ezért a soron következő gondolatok csupán bevezető jellegűek, egy későbbiekben kidolgozásra kerülő „Polányi-centrumú” tanulmányunkban részletesebben be kívánjuk mutatni az általunk természetesként értelmezett kapcsolatot az említett paradigmával. A magyar származású gondolkodó megélte és megértette a tudományos gondolkodás és gyakorlat pozitivista felfogásában rejlő korlátlan lehetőséget, de az ugyanennyire bennünk rejlő dogmatizmus ön- és társadalomveszélyes mivoltát is.

Meggyőződése tehát, hogy a legzseniálisabb emberi felfedezések és tudományos megállapítások mögött egy olyan feltáratlan – és bizonyos értelemben feltárhatalatlan –, egyszerre explicit és implicit tudás és ismeretvilág áll, ami folytonosan változó létezőmódot feltételez.

Az általunk végzett vizsgálódáshoz azonban Polányi világának egy másik koherens eleme is direkt módon kapcsolódik véleményünk szerint, ez pedig a személyes tudás elsajátításának egy olyan módja, amely a mesterségek példáján keresztül világítható meg a legjobban. Bármennyire jó egy szakember, a tanítványának csak a technológiai fogások sokaságát kísérheti meg átadni, de magát a mesterséget – amely egyszerre technológiai és szellemi tevékenység – képtelen egy az egyben tanítványa kezébe adni. A filozófus egyik rendkívül szellemes példája erre Stradivari félanalfabéta hegedűkészítő munkássága. Polányi ezzel összefüggésben megjegyzi, akármennyire szeretné is a mindenkori modern tudomány például anyagszerkezetileg és geometriailag feltérképezni és újraalkotni – tulajdonképpen lemásolni – a hangszeralkotó mester e remekműveit, soha nem lesz képes még csak megközelítőleg sem olyan minőséget előállítani, melyre ez az írni és olvasni szinte nem vagy alig tudó zseni évről évre képes volt (POLÁNYI M. 1994; PAKSI D. 2019). Meglátásunk szerint Polányi gondolatvilága a feyerabend-i anarchista jellegű tudománykritikával is rokonítható, amely a tudományos gondolkodás egyik legnagyobb hibájaként rojta fel a pozitivista, adatjellegű létezőmódot, ami gyakorlatilag a személyes tudás és szellemi intuíció teljes mértékű tagadását jelenti (FEYERABEND, P. K. 2022, 2010).

Az eddigiekben taglalt és a tanulmányaink filozófiai mondanivalójára és fejezeteire jellemző, nemlineáris és nemhierarchikus, hermeneutikai jellegű elemzésünk arra hívja fel a figyelmet, hogy az akadálymentesítés és az akadálymentesség általunk javasolt paradigmáinak megértése és az ezekből fakadó gyakorlati jellegű tevékenységek nem nélkülözhetik a személyes jellegű „tudások”, esetünkben pedig az utazni vágyó emberek személyes igényeire való odafigyelést.

Sok tanulmány szerzője periférikus jelleggel ugyan említi az akadálymentesítés perszonális jellegű kialakításának szükségességét, amely, mint láthatjuk, egyszerűen nem standardizálható, így „egyszerű” technológiai jellegű megoldássá sem redukálható, mint ahogy nem tehető „könnyen emészthető” marketingkommunikációs „csomagok” részévé sem. Az esetek túlnyomó többségében azonban a valóban meglévő műszaki kivitelezhetetlenség számlájára írják ennek az elmaradását (INGER, M. L. – PER, K. S. 2015). Mivel a tanulmány első szerzője veleszületetten mozgássérült, ezért a személyes jellegű akadálymentességi tapasztalatai jelentősen hozzájárulnak az eddigi és az ezt követő megállapítások és javaslatok megfogalmazásához (FARKAS J. et al. 2022a; FARKAS J. – RAFFAY Z. 2023).

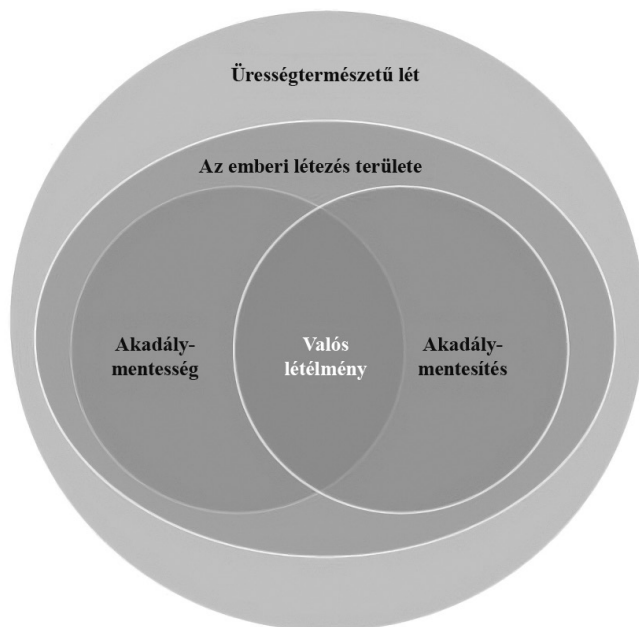
Az eddigi vizsgálódásaink alapján kijelenthető, hogy az utazás-, illetőleg turizmus-tudomány, mint már említettük, érzékennyé vált az akadálymentesítés és az akadálymentesség kérdésköreinek és gyakorlati megvalósulásainak kutatására. Mindazonáltal a témában megjelent, általunk feldolgozott tanulmányok javarészen az akadálymentesítés technológiai paradigmája köré épülnek (INGER, M. L. – PER, K. S. 2015; FARKAS J. et al. 2022c), ami önmagában egyrésztől örvendetes, másrésztől azonban rendkívül sok tudományos, társadalmi, személyes és nem utolsósorban filozófiai jellegű problémával szembesít bennünket. Éppen ezért döntöttünk úgy, hogy a jelenlegi munkánk az eddigi kutatásaink (FARKAS J. et al. 2022a, 2022b, 2022c, 2023) sorába ugyan beleillik, de egy új vizsgálódási horizontot is nyit, ez pedig az akadálymentesítési igényű utazók tájékoztatásának árny- és „fényes” oldala, vagyis az utazásbiztonság és a kommunikációs korrektség – javarészen feltérképezetlen – világába kalauzolja el a tudományos olvasóközönséget.

A tanulmány bevezető fejezetében megfogalmazott utazástudományi célunk, hogy kihangsúlyozzuk a szállásadó portálok sokkal differenciáltabb felelősségét, mint az a főáramú társadalmi, gazdasági, illetve tudományos dimenziókban jelenleg megtalálható. Ezzel kapcsolatban rendkívül szofisztikált problémakörre bukkantunk, hiszen az akadálymentességi paraméterezhetőség látszólag a legnagyobb szálláshely-közvetítő portál esetében „tökéletesen” megoldott. Azonban, mint az eddigiekből is látható, az akadálymentesítés és az akadálymentesség hiánya az esetek többségében, az utazó és a segítőtje személyes képességeitől és lehetőségeitől, és alkalmanként akár szerencsésjétől is (FARKAS J. et al. 2023) függően, legrosszabb esetben akár az utazás ellehetetlenüléséhez vezethet. Éppen ezért a turizmusbiztonság egyre inkább kidolgozott területéhez is illeszthető, és ebben a pillanatban az akadálymentesség paradigmája egy újabb létjogosultsági feltétellel bővül. A félreértések elkerülése végett e helyen jelezzük, a portálok üzemeltetői és hirdetői sok esetben nem szándékosan informálják félre az utazóközönséget, hanem egyszerűen a tényismeretek hiánya okoz akadálymentességi és biztonsági, létbizonytalansági problémákat (MICHALKÓ G. et al. 2022).

Teljesen jogosan vetődik fel ettől a pillanattól kezdve az ellenőrizhetőség és a nemzeti és nemzetközi fogyasztóvédelmi törekvések folyamatos kiegészítésének, újragondolásának a kérdése is. Ebben a tanulmányban ezzel kapcsolatban nem kívánunk részletesebb fejtegetésekbe bocsátkozni, már csak azért sem, mert a jogalkotás és a jogalkalmazás speciális tudásbázis meglétét feltételeznék. Ezzel együtt mindenképpen jelezni kívánjuk a problémahalmaznak ezen szegmensét, bízva abban, hogy a meglátásaink és akadálymentességi javaslataink egy tudományos jellegű diskurzust is generálni fognak, és ennek egyik „csapásiránya” lehet az általunk javasolt organikus jogalkotási szemlélet bővítése az ilyen típusú fogyasztóvédelmi jellegű gyakorlatok kidolgozása és megvalósulása irányában (FARKAS et al. 2022d).

Visszakanyarodva az akadálymentesítés személyes jellegéhez, megjegyezzük, csak azért tűnik a hétköznapiakban nehezen vagy egyáltalán nem megoldhatónak a kommunikációja és a megvalósítása, mert hiányzik mellőle az akadálymentesség megtermékenyítő gondolatvilága és aktualizálódást segítő képessége. Éppen ezért ábrázoltuk a két paradigmát az alábbi ábrán alapvetően két külön halmazként, hogy érzékeltessük a két terület közötti különbségeket, mindazonáltal a két halmaz közös halmazrészt is alkot, amikor is az akadálymentesség és az akadálymentesítés egymást kiegészítve „kiszélesíti” az érintett embereket a létezés okozta nehézségek „viharában” (1. ábra).

Vagyis, értelmezésünk és javaslatunk szerint az akadálymentesítés és akadálymentesség megkülönböztetése a jelenlegi közösségi állapotok ismeretében szükséges, annak érdekében, hogy az ipari társadalmakra jellemző technológiai centrumú szemlélet „aka-

1. ábra Az emberi lét akadálymentességi jellege
 Forrás: FARKAS J. et al. 2022a
 Figure 1 The accessibility nature of human existence
 Source: FARKAS J. et al. 2022a

dályaira” felhívjuk a figyelmet, illetőleg arra a negatív kommunikációs aspektusra, amely azt sugallja, hogy „egy elkészült rámpa vagy egy akadálymentes(nek tűnő) fürdőszoba létrehozásával megoldottuk a problémát”.

Egyrésztől alapvetően semmilyen probléma nem kellene, hogy felmerüljön. Napjainkban minden olyan eszköz, illetőleg forrás is a rendelkezésünkre áll vagy relatíve könnyen előteremthető, amellyel egy szálláshely valóban akadálymentesíthető – legalábbis potenciális értelemben –, az erre igényt tartó vendégek fogadása lehetővé válik. A hangsúly esetünkben a potenciális alkalmassá tétel, hiszen dolgozatunk leghangsúlyosabb mondanivalója az akadálymentesség fogalomvilágának az aktualitások közé történő beemelése, vagyis alkalmazása a hétköznapi életben, hiszen, mint a következőkben látni fogjuk, olyan, hogy tökéletesen akadálymentesített létkörnyezet, nem létezik, és amennyire a jelen helyzetben megállapítható, belátható időn belül az ember ilyen nem is lesz képes megalkotni.

A problémát megítélésünk szerint – és ezt az empirikus vizsgálódásunk eredményei is alátámasztják – az okozza, hogy a szállásadók és a hirdetéseiknek otthont adó, általunk szondázott „gigaportál” üzemeltetői alapvetően felszínesen kezelik, értelmezik és ellenőrzik az akadálymentesítés meglétét és annak milyenségét (MARTIN-FUENTES, E. et al. 2021).

Mi elsősorban azt tapasztaljuk, és éppen ezért a hiányérzetünk is ebből fakad, hogy a turizmusipar üzemeltetői és hasznélvezői bár érzékelték és érzékelik az akadálymentesítési igénnyel bíró utazók – utazni vágyók – számának növekedését, az esetek túlnyomó többségében mégis úgy a tájékoztatás, mint a kivitelezés komoly hiányosságokkal bír az akadálymentesítés, és különösen az akadálymentesség tekintetében. Határozott meggyő-

zódásunk, hogy egyrészt a tájékoztatási kötelezettségek pontosítása – a jogszabályalkotók oldaláról –, valamint a valóság és a képek, leírások által sugallt ígéretek közötti megfelelő összhang folyamatos ellenőrzése – a szolgáltatók és közvetítők oldaláról – feltétlenül szükséges. Nem tisztünk megítélni, hogy a tájékoztatási jellegű diszkrepanciák explicit vagy implicit szándékok manifesztációi-e. A lényeg, hogy az utazni és élményeket szerezni vágyók, különösen, ha akadálymentességi jellegű igényeik is vannak, kiszolgáltatott helyzetbe kerülhetnek, különösen az online utazásszervezés világában (MICHALKÓ G. et al. 2022).

Tehát, az akadálymentesítés és az akadálymentesség ötvözetét javasoljuk megvalósítani, ahol a feltételek kommunikációjának valódisága és annak ellenőrzése tartalmaz egy olyan komponenst is, hogy javaslatok fogalmazódnak meg az esetlegesen meglévő anomáliák feloldására. Itt feltétlenül be kell vonni az érintett utazni vágyó embereket képviselő NGO-k szakértőit is. Mivel a humán tényező alapvető és meghatározó erővel bír ebben a konkrét, bár teoretikus esetben is, az akadálymentesség eszméje az aktualitásban ölt testet és segíti az akadálymentesítés megvalósulásának kiteljesedését.

Az empirikus kutatás módszertana

Az előzetes problémafeltáró kutatásunk alkalmával – melyet természetesen közel sem lehet teljes körűnek nevezni – az általunk kidolgozott kutatómódszertannal részben rokonítható akadémiai anyagokat, illetve kutatási jelentéseket (European Commission 2014) találtunk, azonban a saját kutatásunk véleményünk szerint részben új utakat nyit(hat) meg. Empirikus kutatásunk során az áttekintésben ismertetett filozófiai gondolatmenet azon aspektusát vizsgáltuk, miszerint a magukat akadálymentesítettnek valló szálláshelyek a valóságban nem minden esetben és nem olyan módon akadálymentesítettek, ahogy az elvárható lenne. Jelen empirikus kutatás célja megvizsgálni, hogy az online utazási irodák kínálatában szereplő, bizonyos szempontok szerint akadálymentesnek jelölt szálláshelyek esetén milyen mértékben ellenőrizhető a szálláshely által feltöltött fényképek alapján az akadálymentesítés valós mivolta. Ezen a ponton fontos kiemelnünk, hogy a filozófia és az empiria illesztése eltérő jellegükből és működésükből következően sohasem lehet tökéletes. Empirikus kutatásunk során azonban legjobb belátásunk szerint törekedtünk arra, hogy az a lehető legjobban vizsgálja a fentebb bemutatott filozófiai irányú eszmefuttatást.

Célunk eléréséhez egyetemi hallgatók bevonásával az adatfelvételi folyamatba egy specifikus, 885 elemű adatbázist építettünk. Ebben olyan szálláshelyek adatait gyűjtöttük össze, akik a Booking.com platformon keresztül kínálnak szobákat és önbevallás alapján azt állítják magukról, hogy a szálláshelyük rendelkezik létesítményekkel fogyatékos-sággal élő vendégek számára. Választásunk azért esett az online utazási irodák közül a Booking.com-ra, mert azon túl, hogy globálisan a legnagyobb szereplő ezen a piacon, számos lehetőséget kínál a szálláshelyek számára megjeleníteni akadálymentesítéssel kapcsolatos jellemzőiket. Fontos kiemelnünk, hogy adatbázisunk létrehozása során nem a weboldalakról származó adatok automatikus kinyeréséhez alkalmazott webscraping módszert alkalmaztuk. Döntésünk háttérben az a megfontolás állt, miszerint a kutatási cél miatt minden szálláshely esetén olyan módon kellett értékelni a Booking.com-ra feltöltött fényképeket, ami a technológia jelenlegi fejlettsége mellett, humán interakció nélkül igencsak pontatlan lett volna. Emiatt az adatgyűjtésben részt vevő személyeket arra kértük, hogy látogassanak el a megadott szálláshelyek Booking.com-os oldalára,

majd manuálisan gyűjtsék le az általunk kért jellemzőket és értékeljék az ott látható fényképeket az általunk megadott szempontok szerint. Megoldásunkkal biztosítottuk, hogy a lehetőségeink közül a lehető legnagyobb pontosságot érjük el, az egyes fényképek értékelése során.

A kutatásba összesen 9 ország magát valamilyen szinten akadálymentesítettnek valló szálláshelyeit vontuk be. A városok kiválasztásának alapja a COVID-19 járvány előtti utolsó év, 2019 vendégéjszaka-adatai voltak. A statista.com adatai alapján a sorrend ebben az évben a következő volt: London, Párizs, Berlin, Róma, Isztambul, Madrid, Barcelona, Bécs, Prága, Amszterdam, München és Hamburg. (Isztambul mint csak kisebb részben európai város, illetve az utolsó két helyen szereplő München és Hamburg nem lett bevonva az elemzésbe.) A minta legfontosabb jellemzőinek leíró statisztikáját az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat – Table 1

A minta legfontosabb jellemzői országspecifikusan
Key characteristics of the sample by country

Város	n	Hotelek aránya a mintában	A Booking.com-os vendégértékelések átlagos száma	A Booking.com-os vendégértékelések átlaga	A fényképek átlagos száma a szálláshelyekről
Amszterdam	87	88,5%	2878,93	8,347	43,66
Barcelona	100	83,0%	2039,12	8,414	54,84
Berlin	100	82,0%	2352,97	8,06	42,52
London	100	88,0%	2541,38	8,372	54,09
München	100	94,0%	2104,98	8,236	42,04
Párizs	100	99,0%	1591,78	8,215	47,26
Prága	98	79,6%	1324,11	8,42	50,38
Róma	100	86,0%	1347,09	8,288	52,27
Bécs	100	78,0%	1922,56	9,521	49,96
Összesen	885	86,44%	2000,25	8,43	48,62

Forrás: Saját szerkesztés

Source: Own editing

A Booking.com-on összesen tizenhét előre definiált akadálymentesítéssel kapcsolatos szempontból választhatják ki a szálláshelyek önbevallás alapján, hogy melyiknek felelnek meg és ezáltal melyiket szeretnék megjeleníteni oldalukon. Jelen vizsgálatunk során a tizenhét szempontból kizártuk a nem mozgássérült akadálymentesítéshez kapcsolódókat és azokat is, amelyek elemszáma túl alacsony volt az elemzés lefolytatásához. Például a zuhanyszék meglétét egyetlen szállásadó állította csak magáról a 885 elemű mintában, így ezt és az ehhez hasonló elemszámú szempontokat kizártuk. Elemzésünkhöz ennek megfelelően végül az alábbi hat akadálymentesítéssel kapcsolatos szempontot tudtuk felhasználni:

- kerekesszéssel megközelíthető,
- vécé kapaszkodóval,
- magasított vécésze,

- alacsony fürdőszobai mosdó,
- vészjelző a fürdőszobában,
- a felső szintek lifttel érhetőek el.

A hat szempont vendégek általi előzetes ellenőrizhetőségét összesen nyolc kérdés mentén mértük az adatfelvétel során. Ezeket az adatfelvevő személyeknek kellett értékelnie eldöntendő igen vagy nem válasszal aszerint, hogy mit lát a szállás adatlapján és az ott található fényképeken. A nyolc felhasznált kérdés az alábbi volt:

- A bejáratról található-e fénykép a szállás adatlapján?
- Található-e a közös étkezőhelyiségről fénykép a szállás adatlapján?
- A fényképeken látszanak-e a szobák ágyai?
- Látszik a fényképeken, hogy van vagy nincs küszöb a szobákban?
- A fürdőszobáról található fénykép a szállás adatlapján?
- A fényképeken látszik-e, hogy van vagy nincs kapaszkodó vagy beemelő a zuhanyzóban?
- Található-e lift az épületben? (Az egyetlen olyan kérdés, amit nem a fényképek alapján kellett ellenőriznie az adatfelvételt végző személyeknek, hanem a leírás alapján.)
- Található-e fénykép a liftről a szállás adatlapján?

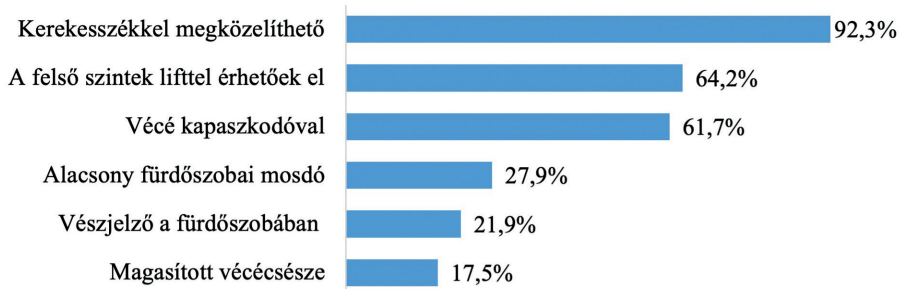
Adatfelvételünk során számos egyéb adatot is gyűjtöttünk a szálláshelyekről, jelen tanulmány elemzésébe azonban a kutatási cél mentén csak a fent bemutatott ismérveket használtuk fel. Elemzésünk során az adattisztítást követő első lépésként a változóink dichotóm jellegét figyelembe véve Khí-négyzet próbák segítségével teszteltük 5%-os szignifikancia határérték mellett, hogy mely esetekben fedezhető fel kapcsolat az adott akadálymentes szempont megléte és annak fényképekről történő ellenőrizhetősége között. Vagyis teszteltük, hogy az adott szempontok szerint magukat akadálymentesnek valló szálláshelyek szignifikánsan nagyobb arányban jelenítenek-e meg fényképet a szálláshely azon részeiről (például fénykép megléte a fürdőszobákról, a hálósobákról, vagy a közös étkezőhelyiségről), amiből látható az akadálymentesítés ténye, mint azok, akik az adott szempont szerint nem rendelkeznek akadálymentesítéssel. Ennek során csak olyan esetekben végeztünk Khí-négyzet próbát, ahol az adott akadálymentesítési szempont az adott kérdés relevánsnak tekinthető. Az ilyen lehetséges releváns vizsgálati párokból összesen tizenkettőt tudtunk azonosítani adatbázisunkban.

Elemzésünk következő lépéseként azonban kiszámoltuk mind a hat akadálymentesítési szempontunk és mind a nyolc leellenőrizhetőséggel kapcsolatos kérdésünk közös előfordulási gyakoriságait, nem csak a releváns esetekre vonatkozóan. Az így kapott eredményeket korrespondencia elemzésbe vonva próbáltuk megállapítani, hogy a fényképekkel való leellenőrizhetőség szempontjából mely akadálymentesítéssel kapcsolatos szempontok hasonlítanak egymásra. A korrespondencia elemzés során csak azokban az esetekben értelmeztük a kapott eredményeket, ha az inercia értéke 5% szignifikancia határérték mellett szignifikánsan különbözött a nullától. Az adatok elemzéséhez az IBM SPSS 28, míg vizualizációjukhoz a Microsoft 365 Excel szoftvereket alkalmaztuk.

Az empirikus kutatás eredményei

Empirikus kutatásunk kontextusba helyezéséhez az egyes változóink esetén tapasztalható gyakoriságokat a 2. és 3. ábrákon foglaltuk össze. Ezen a ponton ismét fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a mintába specifikusan csak azok a szálláshelyek kerülhettek, akik bejelölték a Booking.com-on azt a fő kategóriát, miszerint a szálláshelyük rendelkezik

létesítményekkel fogyatékosággal élő vendégek számára. A 2. ábrán látható, hogy a mintánkban messzemenően a legnagyobb arányban (92,3%) a szálláshelyek saját bevallásuk szerint kerekesszékekkel megközelíthetők, amit a felső szintek lifttel való megközelíthetősége (64,2%) és a kapaszkodóval rendelkező vécével való rendelkezés (61,7%) követ. Alacsony fürdőszobai mosdóval (27,9%) és vészjelzővel a fürdőszobában (21,9%) viszont már a szállások jóval kisebb aránya, nagyjából negyede rendelkezik, míg magas vécészsze csak a szálláshelyek kevesebb, mint ötödében (17,5%) található az önbevallás alapján.

2. ábra Az akadálymentesítéssel kapcsolatos szempontok előfordulásának gyakorisága (n=885)

Forrás: saját szerkesztés

Figure 2 Frequency of the occurrence of accessibility aspects by country (n=885)

Source: Own editing

A 3. ábra alapján szinte az összes mintában szereplő szálláshely (99,2%) megjelenít fényképeket a szálláshelyek ágyairól, 96%-uk épületében található lift, 93,8%-ban a fürdőszobáról és 87,9%-ban a közös étkezőhelyiségről található fénykép az adatlapjukon, amely magas arányok mind igen pozitív jellemzőnek tekinthetők. A bejáratról (65,1%) már ennél kisebb arányban jelenítenek meg fényképeket, és a fényképekről csak a szálláshelyek 54,2%-a esetén lehet megállapítani, hogy a szobákban van-e küszöb. A fürdőszobai képeken a szálláshelyek 29%-a esetén látható, hogy van-e kapaszkodó vagy beemelők

3. ábra A vendégek általi ellenőrizhetőséghez felhasznált kérdésekre adott igen válaszok előfordulásának gyakorisága (n=885)

Forrás: saját szerkesztés

Figure 3 Frequency of yes responses to questions used for checkability by guests (n=885)

Source: Own editing

a zuhanyzóban és mindössze a szálláshelyek 9,7%-a jelenít meg valamilyen fényképet a liftről. A lifthez kapcsolódóan már az elemzés ezen pontján is látszik, hogy hiába van a szálláshelyek 96%-ában, amivel 64,2%-ban a legfelső szintek is megközelíthetők, ha csupán 9,7%-ban tudják a kerekesszékekkel közlekedők a fotók alapján leellenőrizni, hogy a lift számukra is kellően tágas-e.

Kutatásunk során Khí-négyzet próbák segítségével teszteltük, hogy mely esetekben fedezhető fel kapcsolat az adott akadálymentes szempont megléte és annak fényképekről történő ellenőrizhetősége között. Ennek eredményeit a 2. táblázat foglalja össze, amiben látható, hogy a vizsgált tizenkét változópair közül mindössze négy esetben sikerült szignifikáns kapcsolatot kimutatnunk. Azok a szálláshelyek, amelyek magukról azt állítják a Booking.com-on, hogy kerekesszékekkel megközelíthetők, szignifikánsan ($p=0,000 < 0,05$) magasabb arányban, 89,4%-ban jelenítenek meg a közös étkezőhelyiségekről fényképet az adatlapjukon, szemben azokkal, akik nem akadálymentesítettek ezen szempont szerint és így csak 70,6%-ban szerepelnek képek az adatlapjukon a közös étkezőhelyiségekről.

2. táblázat – Table 2

A Khí-négyzet próbák szignifikanciaszintje
Chi-square test significance level

Akadálymentesítési szempont	Akadálymentesítés leellenőrizhetősége	Szignifikanciaszint
Kerekesszékekkel megközelíthető	A bejáratról található-e fénykép a szállás adatlapján?	0,160
Kerekesszékekkel megközelíthető	Található-e a közös étkezőhelyiségekről fénykép a szállás adatlapján?	0,000
Kerekesszékekkel megközelíthető	A fényképeken látszanak-e a szobák ágyai?	0,570
Kerekesszékekkel megközelíthető	A képeken látszik, hogy van-e küszöb?	0,017
Kerekesszékekkel megközelíthető	Látszik a fényképeken, hogy van vagy nincs küszöb a szobákban?	0,410
Vécé kapaszkodóval	A fürdőszobáról található-e fénykép a szállás adatlapján?	0,253
Vécé kapaszkodóval	A fényképeken látszik-e, hogy van vagy nincs kapaszkodó vagy beemelő a zuhanyzóban?	0,000
Magasított vécécésze	A fürdőszobáról található-e fénykép a szállás adatlapján?	0,422
Vészjelző a fürdőszobában	A fürdőszobáról található-e fénykép a szállás adatlapján?	0,534
A felső szintek lifttel érhetőek el	Található-e lift az épületben?	0,000
A felső szintek lifttel érhetőek el	Található-e fénykép a liftről a szállás adatlapján?	0,475
Alacsony fürdőszobai mosdó	A fürdőszobáról található-e fénykép a szállás adatlapján?	0,273

Forrás: saját szerkesztés

Source: own editing

A kerekesszékekkel való megközelíthetőség és a fényképeken a küszöb milyenségének láthatósága között szintén szignifikáns kapcsolatot ($p=0,017 < 0,05$) azonosítottunk. Ez alapján a kerekesszékekkel megközelíthető szálláshelyek 55,3%-a esetén állapítható meg a fényképek alapján, hogy van-e küszöb a szálláshely szobáiban, amely arány a kerekesszékekkel nem megközelíthető szálláshelyek esetén csupán 41,2%. Hasonlóan, amelyik szálláshelyen található vécé kapaszkodóval, ott szignifikánsan ($p=0,000 < 0,05$) magasabb arányban vannak fényképek a fürdőszobáról (33,2% a 22,4%-kal szemben), és ahol a felső szintek elérhetők lifttel, ott szignifikánsan magasabb ($p=0,017 < 0,05$) arányban van bejelölve az adtalapon, hogy van egyáltalán lift az épületben (99,6% a 89,6%-kal szemben). Érdekes, hogy olyan szálláshelyet is azonosítottunk, aki azt állítja magáról, hogy a felső szintek elérhetők lift segítségével, de a leírás alapján nem is található lift az adott épületben. Aggasztó, hogy a tizenkét vizsgált változó párból a 2. táblázatban látható módon nyolc esetben nem sikerült szignifikáns különbségeket azonosítanunk. Tehát megállapítható, hogy az ezen szempontok szerint magukat akadálymentesnek valló szálláshelyek az átlaghoz képest nem tesznek plusz erőfeszítéseket az akadálymentesítés tényének fényképekkel való ellenőrizhetősége érdekében az általunk vizsgált kérdések nézőpontjából.

Elemzésünk ezen pontján kiszámoltuk mind a hat akadálymentesítési szempontunk és mind a nyolc leellenőrizhetőséggel kapcsolatos kérdésünk közös előfordulási gyakoriságait. Ezt követően az így kapott eredményeket korrespondencia elemzésbe vonva próbáltuk megállapítani, hogy a fényképekkel való leellenőrizhetőség nézőpontjából mely akadálymentesítéssel kapcsolatos szempontok hasonlítanak egymásra. Vagyis a hat akadálymentesítéssel kapcsolatos szempontot és a nyolc leellenőrizhetőségi kérdést egyszerre szerettük volna egyetlen elemzésbe vonni. A korrespondencia elemzés során azonban az inercia értéke nem különbözött szignifikáns mértékben a nullától ($p=0,876 > 0,05$), így a korrespondencia térkép értelmezése sem vált lehetségessé. Ennek jelentése, hogy az akadálymentesítési szempontok összessége nem mutat szignifikáns kapcsolatot az ellenőrizhetőséggel kapcsolatos kérdések összességével. Tehát a korrespondencia elemzés eredménye a KHI-négyzet próbák eredményével összhangban azt bizonyítja, hogy ha meg is adnak akadálymentesítéssel kapcsolatos jellemzőket magukról a Booking.com-on az egyes szálláshelyek, akkor az esetek jó részében már nem fordítanak figyelmet az akadálymentes jellemzők fényképeken való leellenőrizhetőségére is.

Összefoglalás és az akadálymentesség explicitté tételére vonatkozó konkrét javaslatok

Az általunk megalkotott speciális hermeneutikai központú elméleti keret és az állításainkat, gondolatainkat alátámasztani szándékozó empirikus kutatás az ember által alkotott mesterséges terek kapcsán egy olyan vizsgálódási szempontrendszer tengelyei mentén mozog, amelynek centrumában a személyes akadálymentességi és akadálymentesítési igények figyelembevétele és kielégítése áll. Meggyőződésünk, hogy a Polányi Mihály által ránk hagyományozott, személyes tudásra fókuszáló „filozófiai program” kifejezetten jól alkalmazható a turizmus és a vele szoros összefüggésben álló társadalomföldrajzi dimenziók feltérképezése során.

Az akadálymentesség és az akadálymentesítés általunk szorgalmazott paradigma-szintű megkülönböztetésének szükségessége egyre inkább nyilvánvalóvá válik életünk sok-sok területén. Gondolunk itt arra, hogy hasonló módon a fenntarthatóság fogalom- és gyakorlatvilágához, az akadálymentesítés is egyre inkább ismert elméleti és gyakorlati olvasata mindennapjainknak (MEDARIĆ, Z. et al. 2021; PÉCSEK, B. 2015). Azonban meg-

győződésünk, hogy az akadálymentesítés értelmezési és megvalósítási módjai kifejezetten sok és alapvető hiányosságot tartalmaznak, illetve, ha kellő nyitottsággal, személyes tudásból fakadó elkötelezettséggel és tapasztalattal felvértezve, a javítás és a megértés szándékával közelítünk a területhez, jóval többet tudhatunk meg például az ember és az őt körülvevő fizikai tér viszonyairól is.

Tanulmányunk éppen ezért vállaltan egyrésztől filozófiai szemszögből közelíti meg a problémát, másrésztől egy olyan empirikus kutatás sajátos ötvözete, amely – bízunk benne – jól rávilágít az akadálymentesítés és az akadálymentesség közötti különbségekre, de ezen túlmenően a „kettejük” alapvetően organikus és szinergikus viszonyaira is. Ezt az *1. ábrával* illusztráltuk (FARKAS J. et al. 2022b).

Mint láthatjuk, az ürességtermészetű létezésvilág körülöleli és „karakterizálja” is az emberi létezés és ezáltal az annak teret adó környezetünk milyenségét, melyet technológiai és szellemi módon is igyekszünk akadálymentessé és akadálymentesítetté tenni. A halmazok metszéspontjában található „valós létezés szférája” a létalap ürességtermészeténél fogva „tartalmazza” a személyes karaktervonások hatásait, vagy azoknak a nem figyelembe vételét.

Tanulmányunk tehát erre a személyes létezésdimenzióra fókuszál, törekedve arra, hogy az akadálymentesítés és az akadálymentesség paradigmáit egyre alaposabban tudjuk górcső alá venni. Egyrésztől igyekszünk felhívni a figyelmet arra az egyszerű tényre, miszerint az általunk több esetben funkcionális fogyatékosággal élőknek nevezett emberek ugyanolyan élet- és utazásélményekre vágnak, mint az úgynevezett „egészséges” társaik (GONDA T. – RAFFAY Z. 2021; GONDA T. et al. 2019; LÄTTMAN, K. et al. 2019). Úgy is fogalmazhatunk, nincsenek élményigény-fogyatékoságok, vagyis értelmezésünk szerint a fogyatékoság nem szubsztanciális, azaz ürességjellege ezen kontextus mentén is alátámasztható. Másrészt az élmények átéléséhez ezen társadalmi csoport tagjainak esetében az átlagnál másabb, bizonyos értelemben összetettebb épített környezeti „együttállásra” van szükség (MICHALKÓ G. 2023). Ez elméletileg és gyakorlatilag is igazolható módon akkor tud megvalósulni, ha esetünkben a szállásadók az akadálymentesként hirdetett ingatlanok esetében kialakítanak egy olyan kontrollring-rendszert, amelynek megalkotásába bevonnak érintett, azaz fogyatékosággal élő embereket (is) (CSERTI-SZAUER Cs. et al. 2022). Ez természetesen nem azt jelenti elsősorban, hogy minden, ebben az esetben a Booking.com által hirdetett szálláshelyet felkeres ez a hozzáértő emberekből álló szakértői team, hanem elsősorban a szállásadók által rendelkezésre bocsátott fényképek, videók és méretarányos tervrajz alapján megközelítő pontossággal meg tudják határozni az adott szálláshely akadálymentesítési paramétereit és státuszát. Ezen felmérés és vizsgálódás alapján lehetne megjeleníthető az oldalon az adott ingatlan akadálymentesítési státusza.

Mint az empirikus kutatásunk eredményeiből láthatjuk, a jelenleg az oldalra feltett képek alapján nem vagy alig eldönthető, hogy az adott szálláshely mennyire használható egy akadálymentesítési igényű utazó számára. Fontosnak tartjuk megjegyezni, az általunk javasolt előzetes akadálymentesítési audit sem csodaszer a személyes jellegű igények lehetséges teljesülésének tekintetében, azonban jóval több valós információt szolgáltathat az utazni vágyó fogyatékosággal élő emberek számára (MEZŐ N. 2019).

Bízunk benne, hogy az eddigiekből kiolvasható: pontosítani és javítani vagyunk képesek közös erővel az elérhető információk hitelességét és minőségét, annak érdekében, hogy az akadálymentességi igényű utazók ezek alapján reálisabban tudják felmérni a leendő szálláshelyük akadálymentesítési paramétereit. Természetesen szinte lehetetlen olyan akkreditációs és kommunikációs mechanizmust, illetve hozzáférést biztosítani, amely a személyes térkialakítási és térhasználati igényeket és lehetőségeket a keresés során segíteni, illetve tükrözni tudja. Ezért az akadálymentesítés technológiai aspektusait

kiegészítő, filozófiai értelemben azokat „megalapozó” szellemi és eszmei emberi cselekvésmódok ismerete és alkalmazása véleményünk szerint az, ami feloldja a személyes jellegű térhasználatosági paradoxont.

Megjegyezzük, az empirikus kutatási fejezetben akaratlagosan használjuk szinte kizárólag az akadálymentesítés fogalmát és gyakorlatát, ezzel is igyekeztünk rámutatni arra, hogy a főáramú gondolkodásmódban, így az ilyen típusú „klasszikus” kutatómódszertanokban sem tudjuk megjeleníteni az akadálymentességet, illetve ezzel összefüggésben a személyes igényeket és lehetőségeket. A kutatás korlátairól ezzel összefüggésben a következőket tudjuk elmondani: rendkívül nehéz volt meghatározni a vizsgálati paraméterek (fényképek, kommentek, önr riportok etc.) körét úgy, hogy azok statisztikai és matematikai modellezhetősége megvalósítható legyen és tudományosan alátámasztható eredményeket implikáljanak. Ennek ellenére az elvégzett munkát sikeresnek ítéljük, még akkor is, ha az általunk központi igazodási pontként kezelt személyes térhasználat és térélmény-jelleg mérhetősége szinte kivitelezhetetlen.

Igyekszünk tehát az akadálymentesség fogalom- és létmegélési módozatainak kidolgozásával és megismertetésével pozitív hatást gyakorolni úgy a tudományos közösségre, mint a hétköznapi üzleti életre, de ezáltal összességében a mindennapi valóságunkra is. Tudvalévő, hogy a saját szociokulturális közegünkben manapság egyre nehezebben mondható ki direkt módon egy társadalmi szituáció és létezésélményről, hogy nem minden aspektusában konformizálható, illetve megoldható (BYUNG-CHUL, H. 2020). Az akadálymentesség és annak személyes és közösségi térre vonatkozó „axiómái” véleményünk szerint ebbe a körbe tartoznak, azonban a filozófusoknak és a kutatóknak, meggyőződésünk, elemi kötelessége vizsgálgatni az ilyen és ehhez hasonló területeken, éppen azért, hogy a valóság(ok) és az ember viszonya reális maradjon és bizonyos idealisztikus elvárások és „gyakorlatok” eszmékké és létélményekké tudjanak válni (HEIDEGGER, M. 1945).

Vizsgálódásunk és kutatásunk tehát reményeink szerint megnyitja a kapukat a tudomány és a hétköznapi gyakorlatának világában is azon szemlélet kidolgozására, befogadására és alkalmazására, amelyet mi akadálymentesség-teremtésű emberi eszmének és cselekvésnek nevezünk. Erre azért is szükség van meglátásunk szerint, mert a kutatási eredményeink azon hipotézisünket is megerősítették, miszerint az akadálymentesként hirdett szálláshelyek esetében igen nehezen eldönthető, hogy szándékoltan vagy a szükséges ismeretek hiányából fakadóan történik a félreinformálás, amely a biztonság aspektusából nézve akadálymentességi igényű utazók közösségének félrevezetése.

Az általunk végzett munka jellegéből adódóan a tér, a hozzá kapcsolódó utazási élménymegélés és a mindezekhez elengedhetetlenül szükséges akadálymentesítés, akadálymentesség fogalmi, eszmei és gyakorlati keretek összesége. Bízunk benne, hogy mindez kellően plasztikusan érzékelteti az ember és az ő létezését biztosító tereknek az ürességtermészetét, vagyis azt a potencialitás-dimenziót, amelynek aktuálissá tételével például a fogyatékoság általánosan ismertnek vélt megjelenési és megélési formái az eddigieknél jelentősen pozitívabb megvilágításba kerülnek. Másrésztől bízunk abban is, sikerült felhívni a figyelmet arra az egyszerű tényre, miszerint az akadálymentesség nem kizárólag egy elvontnak tekinthető filozófiai fogalom, mint inkább egy olyan élet- és térértelmezési „gyakorlatok” összessége, mely a fogyatékoság eredendően negatív konnotációit az emberi létezés sajátos, de mégiscsak el nem különülő részeként tételezi.

Végül, de nem utolsósorban pedig meggyőződésünk szerint rávilágít az általunk végzett vizsgálódás egyrésztől a szállásadói és disztribútori felelősség kérdésére, továbbá az utazásbiztonság ezen aspektusokból kevésbé vizsgált területeire is. Így a tér értelmezésünk szerint egyaránt jelenti létezésünk fizikai kereteit, azok eredendően akadály-

mentesség-természetű manifesztációit, és a létezés megismerését lehetővé tevő fizikai utazások „háttérvilágait” is.

FARKAS JÁCINT

BGE Vezetés és Emberi Erőforrás Fejlesztés Tanszék, Budapest

BCE CIAS Gazdaságtudományi Központ, Budapest

HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest

farkas.jacint@uni-bge.hu

CSÓKA LÁSZLÓ

PTE Közgazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet, Pécs

csoka.laszlo@ktk.pte.hu

RAFFAY ZOLTÁN

PTE Közgazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet, Pécs

raffayz@ktk.pte.hu

IRODALOM

- ARISZTOTELÉSZ 2002: *Metafizika*. – Lectum Kiadó, Budapest. 417 p.
- AYAZLAR, R. A. 2014: *Dynamic Packaging Applications In Travel Agencies*. – *Procedia–Social and Behavioral Sciences*. 131. pp. 326–331. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.125>
- BERGSON, H. 2007: *The Creative Mind. An Introduction to Metaphysics*. – Dover Publications, Mineola. 240 p.
- BYUNG-CHUL, H. 2020: *A rítus eltűnése*. – Typotex Kiadó, Budapest. 120 p.
- CLUTTON-BROCK, T. – WEST, S. – RATNIEKS, F. – FOLEY, R. 2009: *The evolution of society*. – *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 364. 1533. pp. 3127–3133. <https://doi.org/10.1098/rstb.2009.0207>
- CSAPÓ J. – VÉGI SZ. 2021: *Összefoglalás, elképzelések a világjárvány utáni időszak nemzetközi és hazai turizmusáról*. – In: CSAPÓ J. – VÉGI SZ. (szerk.): *A globális, lokális és a globális turizmus jelenlegi szerepe és jövője elméleti és gyakorlati megközelítésben*. PTE KTK Marketing és Turizmus Intézet, Pécs. pp. 138–145.
- CSERTI-SZAUER CS. – SÁNDOR, A. – KATONA, V. – KÖNCZEI, GY. 2022: *Social Innovation in Higher Education from a Disability Studies Perspective*. – In: CARMEN, P. – KATRI-LIIS, L. – NICHOLAS, S. (eds.): *Social Innovation in Higher Education: Landscape, Practices, and Opportunities*. Springer, Cham. pp. 273–293. https://doi.org/10.1007/978-3-030-84044-0_13
- European Commission 2014: *Economic impact and travel patterns of accessible tourism in Europe*. – Presentation of the key study findings.
- FARKAS J. 2022: *The Potential for Fulfilment in Existential Disability: Insights into the Meaning of the Concept*. – Ph.D. Thesis, Corvinus University of Budapest, Budapest.
- FARKAS J. – CSILLAG S. – FEKETE-FROJIMOVICS Zs. 2022a: *Az organikus jogalkotás a társadalmi akadálymentesség tükrében*. – *Jogelméleti Szemle*. 3. pp. 65–77. <https://doi.org/10.59558/jesz.2022.3.65>
- FARKAS J. – RAFFAY Z. – DÁVID L.D. 2022b: *Fundamental Accessibility and Technical Accessibility in Travels– The Encounter of Two Worlds Which Leads to a Paradigm Shift*. – *Sustainability*, 14. 7. 3765. <https://doi.org/10.3390/su14073765>
- FARKAS J. – RAFFAY Z. – PALLÁS E.I. – FEKETE-FROJIMOVICS Z. – ZSARNÓCZKY M.B. – DÁVID L.D. 2022c: *Contexts of Networking and Travelling in the Light of Buddhist “Wisdom” and Life Philosophy–Management of Accessibility and Barrier Generation in Tourism*. – *Sustainability*. 14. 18. 11123. <https://doi.org/10.3390/su141811123>
- FARKAS J. – RAFFAY Z. – DÁVID L.D. 2022d: *Az akadálymentesítés és az akadálymentesség az utazói létezés dimenzióiban–két világ paradigmaváltó találkozása*. – *Turizmus Bulletin*: 22. 4. pp. 46–54. <https://doi.org/10.14267/TURBULL.2022v22n4.5>
- FARKAS J. – RAFFAY Z. – PETYKÓ Cs. 2022e: *A New Approach to Accessibility, Disability and Sustainability in Tourism–Multidisciplinary and Philosophical Dimensions*. – *Geojournal of Tourism and Geosites*. 40. 1. pp. 319–326. <https://doi.org/10.30892/gtg.40138-834>

- FARKAS J.–RAFFAY Z.–KÁRPÁTI J.–FEKETE-FROJIMOVICS Z.–DÁVID L.D. 2023: The Dialectics of (Deep) Accessible Tourism and Reality—Hermeneutics of a Journey to Madrid. – Sustainability. 15. 3257. <https://doi.org/10.3390/su15043257>
- FARKAS J.–RAFFAY Z. 2023: Az akadálymentességtől mentes helyek veszélyei az utazói létformára, avagy egy 2022 nyarán megvalósult madridi utazás „hermeneutikája”. – In: MICHALKÓ G.–RÁTZ T. (szerk.): A turizmus válságjelenségei. Turizmus Akadémia 12. Kodolányi János Egyetem CSFK Földrajztudományi Intézet Magyar Földrajzi Társaság, Székesfehérvár–Budapest. <http://real.mtak.hu/id/eprint/171056> <https://doi.org/10.15201/TA12-4>
- FEHÉR J. 1997: Nágárdzsuna, a Mahájána Buddhizmus Mestere. – Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Budapest. 261 p.
- FEYERABEND, P.K. 2019: Three Dialogues on Knowledge. – https://archive.org/stream/PaulFeyerabend/Paul+K.+Feyerabend+Three+Dialogues+on+Knowledge_djvu.txt (Letöltve: 2022 augusztus 29)
- FRANCIS, L.–SILVERS, A. 2016: Perspectives on the Meaning of “Disability”. – AMA Journal of Ethics. October 2016. 18. 10. pp. 1025–1033. <https://doi.org/10.1001/journalofethics.2016.18.10.pfor2-1610>
- GADAMER, H-G. 2000: A filozófia kezdete. – Osiris, Budapest. 325 p.
- GEHLEN, A. 1976: Az ember – természete és helye a világban. – Gondolat Könyvkiadó, Budapest. 622 p.
- GONDA T. 2016: A Turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai. – PTE KPVK, Szekszárd. 226 p.
- GONDA T.–NAGY D.–RAFFAY Z. 2019: The impact of tourism on the quality of life and happiness. – Interdisciplinary Management Research/Interdisziplinäre Managementforschung. 15. pp. 1790–1803.
- GONDA T.–RAFFAY Z. 2021: A fogyatékkal élők utazási szokásai. – Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok. 6. pp. 20–38. <https://doi.org/10.15170/TVT.2021.06.01.02>
- GRECO, G.M. 2018: The nature of accessibility studies. – Journal of Audiovisual Translation. 1. 1. pp.205–232. <https://doi.org/10.47476/jat.v1i1.51>
- HEIDEGGER, M. 1945: Mi a metafizika? – Egyetemi Nyomda, Budapest. 23 p.
- HEIDEGGER, M. 2019: Lét és idő. – Osiris Kiadó és Szolgáltató Kft., Budapest. 512 p.
- INGER, M. L.–PER, K. S. 2015: (Dis)ability and the experience of accessibility in the urban environment. Alter – European Journal of Disability Research/Revue Européenne de Recherche sur le Handicap. 10. 2. <https://doi.org/10.1016/j.alter.2015.11.003>
- JASPERS, K. 1975: Great Philosophers: Anaximander, Heraclitus, Parmenides, Plotinus, Lao-Tzu, Nagarjuna. Mariner Books, New York. 138 p.
- JASPERS, K. 2008: Mi az Ember? – Filozófiai Gondolkodás Mindenkinék. – Media Nova Kft., Budapest. 316 p.
- JASPERS, K. 2003: Way to Wisdom: An Introduction to Philosophy. – Yale University Press: New Haven. 224 p. <https://doi.org/10.12987/9780300163575>
- KROPOTKIN, P.A. 1902: Mutual Aid, a Factor of Evolution. – McLure Phillips & Co., New York.
- LÄTTMAN, K.–OLSSON, L. E.–FRIMAN, M.–FUJII, S. 2019: Perceived Accessibility, Satisfaction with Daily Travel, and Life Satisfaction among the Elderly. – International Journal of Environmental Research and Public Health. 16. 22. 4498. <https://doi.org/10.3390/ijerph16224498>
- LEIBOWITZ, L. 1969: Dilemma for social evolution: The impact of Darwin. – Journal of Theoretical Biology. 25. 2. pp. 255–275. [https://doi.org/10.1016/S0022-5193\(69\)80063-9](https://doi.org/10.1016/S0022-5193(69)80063-9)
- MAROSÁN B.P. 2004: Variációk az élettörténetre. – Filozófiai Szemle. 4. pp. 495–523.
- MARTIN-FUENTES, E.–MOSTAFA-SHAALAN, S.–MELLINAS, J.P. 2021. Accessibility in Inclusive Tourism? Hotels Distributed through Online Channels. – Societies. 11. 34. <https://doi.org/10.3390/soc110200>
- MEDARIČ, Z.–SULYOK J.–KARDOS S.–GABRUČ, J. 2021: Lake Balaton as an accessible tourism destination—the stakeholders’ perspectives. – Hungarian Geographical Bulletin. 70. 3. pp. 233–247. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.70.3.3>
- MEZŐ N. 2019: Az információk hozzáférhetőségének centrális jelentősége az akadálymentes turizmusban. Szakdolgozat, BGE, Budapest.
- MICHALKÓ G.–NÉMETH, J.–BIRKNER, Z. (szerk.) 2022: Turizmusbiztonság, járvány, geopolitika. – Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhatal Nonprofit Kft., Budapest. 183 p. <https://doi.org/10.1556/9789634548683>
- MICHALKÓ G. 2023: A turizmus esszéjének. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 104 p.
- PAKSI D. 2015: Személyes valóság. – L’Harmattan, Budapest. 634 p.
- PÉCSEK B. 2015: The role of slow design elements in managing tourist flow on the example of Bruges, Belgium. – Hungarian Geographical Bulletin. 64. 2. pp. 143–154. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.64.2.5>
- POLÁNYI M. 1994: Személyes tudás I-II. – Úton egy posztkritikai filozófiához. – Atlantisz, Budapest. 680 p.
- RICOEUR, P. 2016: Hermeneutics and the Human Sciences. – Cambridge University Press, Cambridge. 313 p.
- VÉGH J. 2023: Létkerék. Bevezetés a buddhista alaptanítások képi ábrázolásába. – Damaru Könyvkiadó, Budapest. 236 p.